

DOI [https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-20\(49\)-130-149](https://doi.org/10.32405/2218-7650-2022-20(49)-130-149)
УДК УДК 378. 112 (477)

Осередчук Ольга Анатоліївна,

кандидат історичних наук, доцент кафедри загальної педагогіки та педагогіки вищої школи, керівник Центру маркетингу та розвитку Львівського національного університету імені Івана Франка; експерт Українського культурного фонду; голова ГЕР 02 Культура і мистецтво НАЗЯВО. Львів, Україна.

 <https://orcid.org/0000-0002-3192-3129>
Oseredchuk.ola@gmail.com

РЕТРОСПЕКТИВНИЙ АНАЛІЗ РОЗВИТКУ МОНІТОРИНГУ ЯКОСТІ ВИЩОЇ ОСВІТИ

Анотація. У статті розкривається ретроспективний аналіз розвитку моніторингу якості вищої освіти. Визначено важливі принципи Болонської декларації для освітніх закладів. Уперше до моніторингу педагогіки звернулися у тридцятих роках ХХ століття, коли американська Асоціація прогресивної освіти (*Progressive Education Association in the United States*) застосувала його для дослідження стану освітнього процесу у загальноосвітніх школах. З другої половини 50-х років ХХ століття оцінювання як інструмент дослідження системи освіти поширилося також і в Європі і у 60-х роках ХХ ст. поняття «моніторинг» було уведено в науковий обіг. У 1999 р. в Україні засновано першу організацію в сфері професійного оцінювання та відбору кадрів – Центр тестування професійної компетентності при Міністерстві охорони здоров'я України, у 2005 р. утворено Український центр оцінювання якості освіти з регіональними підрозділами, яким проведено моніторинг якості навчання досягнень за технологією TIMSS. Підписання Болонської декларації 1999 року стало початком процесу ЗЯВО в європейському регіоні. Забезпечення моніторингу якості вищої освіти стало метою підписання Болонської декларації, рішенням якої, прийнятої 19 вересня 2003 року міністрами освіти країн учасниць Болонського процесу ENQA, розроблені «Стандарти й рекомендації для гарантії якості вищої освіти в європейському просторі вищої освіти», що стали основою для побудови системи внутрішньої й зовнішньої оцінки й гарантії якості освіти та акредитації європейських агенцій з оцінки якості освіти. Розкрито складники системи забезпечення якості освітньої діяльності

та якості вищої освіти закладів вищої освіти (ЗВО) у XXI ст. Рушійною силою забезпечення якості вищої освіти є Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), яке набуває спроможності реалізовувати державну політику в сфері вищої освіти, протистояти сучасним викликам та стати каталізатором змін у вищій освіті України з метою формування культури її якості.

Ключові слова: моніторинг якості; вища освіта; Національне агентство; оцінювання; теоретичний аналіз розвитку моніторингу якості вищої освіти.

ВСТУП / INTRODUCTION

Постановка проблеми. Моніторинг якості вищої освіти, як елемент системи управління освітньою установою, завжди знаходиться на етапі свого постійного розвитку та удосконалення. Актуальним етапом дослідження моніторингу якості вищої освіти в системі управління освітніми установами сьогодні є розроблення єдиних кваліфікаційних засобів вимірювання, створених у відповідності з освітніми вимогами. Однак, перш за все, поки будуть розроблені та впроваджені єдині показники та інструменти моніторингу якості освіти може пройти багато часу. Тому керівники закладів вищої освіти (ЗВО) вже зараз самостійно шукають шляхи вдосконалення моніторингу якості вищої освіти в своїх установах через рішення відповідних задач: вбудовування моніторингу в систему управління ЗВО, розроблення та впровадження адекватних вимірювальних інструментів, встановлення та розвиток зв'язків із суб'єктами освітньої діяльності. Моніторинг у тій чи іншій формі сьогодні здійснюється в кожному освітньому закладі. Однак практика показує, що багато ЗВО використовують старі та вихідні системи показів і збирають інформацію, яку не завжди використовують у повному обсязі.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теорію і практику освітньої складової моніторингу вивчають науковці П. Анісімов, В. Зуєв, О. Майоров, Л. Шibaєва, моніторинг як засіб удосконалення системи інформаційного забезпечення управління освітою розглядають А. Галаган, В. Качерман'ян, А. Савел'єв, Л. Семушина, розглядають моніторинг у контексті підвищення ефективності стратегічного планування розвитку середньої та вищої професійної освіти Г. Єльнікова, А. Орлов, використовують моніторинг як засіб оцінки якості освіти М. Гузаїров, І. Єлісеєв, розглядають моніторинг як інформаційну основу в системі оцінювання й управління якістю освіти на рівні освітнього закладу, педагога, студента, учня І. Вавілова, Л. Виноградова, С. Горбатков, В. Лукманов, Т. Макарова, Е. Мухортова, Н. Нікітін.

МЕТА ТА ЗАВДАННЯ / AIM AND TASKS

Мета статті полягає у теоретичному аналізі розвитку моніторингу якості вищої освіти.

Відповідно до зазначеної мети у статті поставлено такі **завдання**: проаналізувати історичний аналіз розвитку моніторингу якості вищої освіти; визначити розвиток якості вищої освіти.

ТЕОРЕТИЧНІ ОСНОВИ ДОСЛІДЖЕННЯ / THE THEORETICAL BACKGROUNDS

Історія моніторингу в освіті охоплює понад 100 років. Офіційно на національному та регіональному рівнях моніторингове оцінювання як метод дослідження систем освіти й освітнього процесу для удосконалення його якості починається з ХХ століття.

Уперше до моніторингу педагоги звернулися у тридцятих роках ХХ століття, коли американська Асоціація прогресивної освіти (*Progressive Education Association in the United States*) застосувала його для дослідження стану освітнього процесу у загальноосвітніх школах. Тоді ж було висунуто ідею щодо обов'язковості моніторингу, його системності, тобто виходити з аналізу змісту освіти і закінчувати оцінюванням навчальних досягнень учнів, до складу яких, окрім теоретичних знань, слід було долучити набуті учнями відповідні уміння та навички [1].

Це дослідження мало важливе значення, оскільки започаткувало проведення систематичного вивчення досягнутого освітньою системою стану, порівняння рівня навчальних досягнень учнів різних шкіл залежно від умов навчання, аналізу результатів упровадження освітніх або дидактичних проблем. Концепцію дослідження розробив видатний американський учений Ральф Тайлер, який уперше в історії акцентував на важливості системного підходу до цієї справи, починаючи від структурування змісту освіти й закінчуючи ефективним оцінюванням навчальних досягнень учнів з основних дисциплін з урахуванням не тільки здобутих знань, а й набутих умінь і навичок.

МЕТОДИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH METHODS

Для досягнення поставленої мети використано такі методи дослідження: теоретичні (аналіз філософської, педагогічної, психологічної літератури), що дає змогу обґрунтувати вихідні положення дослідження; інтерпретаційно-аналітичний метод, на основі якого вивчаються джерела із застосуванням синтезу, аналізу, систематизації та узагальнення.

РЕЗУЛЬТАТИ ДОСЛІДЖЕННЯ / RESEARCH RESULTS

На початку 30-х років ХХ сторіччя на арені освітнього моніторингу якості освіти, зокрема за допомогою тестування, з'являються дві ключові фігури, що представляють Гарвардське університетське співтовариство: ректор Джеймс Брайнт Конант і Генрі Чаунсі [2].

У 1958 році директор Центру порівняльної педагогіки Чиказького університету К. Андерсон запропонував докладно порівнювати національні системи шкільної освіти на основі емпіричного вимірювання вхідних ресурсів і навчальних досягнень учнів. Унаслідок чого розпочалася активна кампанія з перегляду змісту шкільної освіти та методів навчання [1].

З другої половини 50-х років ХХ століття оцінювання як інструмент дослідження системи освіти поширилося також і в Європі. Після порівняння результатів перших років навчання в експериментальній і традиційних середніх школах, проведеного Шведською національною радою освіти впродовж 1952–1959 рр., оцінювання набуло значного поширення [2].

Починаючи з 1959 р. Міжнародною асоціацією зі шкільної успішності (International Education Association) було розпочато міжнародні порівняльні моніторингові дослідження у сфері освіти. З того часу для багатьох країн стали звичними систематичні міжнародні моніторингові дослідження рівня навчальних досягнень, міжнародного досвіду з окремих предметів, інформаційно-комунікативної, функціональної грамотності учнів тощо. Ці дослідження проводилися під егідою таких впливових міжнародних організацій як Міжнародна асоціація з оцінки якості освіти (IAEA), Міжнародна асоціація з оцінки успішності (IEA), Міжнародний інститут планування освіти (MIPO), Інститут освіти ЮНЕСКО (Гамбург), Організація економічного співробітництва та розвитку (OECD), Міжнародний дитячий фонд ЮНІСЕФ, Інститут економічного розвитку при Світовому банку та інші. Вказані організації діяли на правах науково-дослідних незалежних установ, які за допомогою офіційних державних органів управління освітою проводили свої дослідження.

Перше моніторингове порівняльне міжнародне дослідження (FIMS) проводилося протягом 1959–1967 років у 13 країнах світу і було присвячено оцінці успішності з математики у початковій та середній школі. У ході дослідження інформація збиралася за такими блоками: організація навчання та диференціація учнів; зміст та методи навчання; соціальні, економічні та матеріально-технічні характеристики суспільства, школи та сім'ї.

Проблема якості освіти вимагала переосмислення ролі освітньої мети у багатьох країнах. Змістові стандарти існували лише в деяких країнах, зокрема у Фінляндії, Франції, Японії та деяких інших країнах. Поступово для вимірювання ефективності функціонування освітньої системи розвинуті країни починають конкретизувати навчальні досягнення учнів та розробляти процедури оцінювання [3].

Друге міжнародне дослідження SIMS (1976–1989 рр.) значно розширило свої горизонти. Воно охопило двадцять чотири країни світу і поставило за мету визначити рівень учнівської підготовки не лише з математики, а й з природничих наук та іноземних мов, зокрема англійської та французької. У цей період активізувалося питання показників та критеріїв якості навчання, значна увага стала приділятися розробці нових статистичних методів вимірювання, здійснювався пошук ефективних технологій проведення досліджень [1].

60-ті роки характеризувалися виходом досліджень на міжнаціональний рівень та обґрунтуванням концептуальних засад моніторингу якості освіти, розробкою системи освітніх індикаторів. У ці ж роки у США створено експериментальний комітет із проблем вимірювання освітнього розвитку під головуванням Ралфа В. Тайлора. У 1969 році за фінансуванням уряду США проведено перше Національне вимірювання освіти, а в 1978 році ухвалено закон про обов'язкове періодичне загальнодержавне вимірювання освітнього розвитку [4].

Як свідчить аналіз психолого-педагогічної літератури, поняття «моніторинг» було уведено в науковий обіг у 60-х роках ХХ ст. і одне з його перших нормативних визначень подано в 1977 р. у «Міжнародній енциклопедії освіти».

Розроблені тести з математики, природничих наук і читання для учнів 13-річного віку було перекладено вісьмома мовами і в 1959–1961 рр. використано в дванадцяти країнах світу. Набутий у процесі дослідження досвід використала Міжнародна асоціація з оцінювання навчальних досягнень (МАОНД), заснована 1961 р., започаткувавши регулярне проведення моніторингу навчальних досягнень учнів. У процесі дослідження інформація збиралася за такими блоками: організація навчання та диференціація учнів; зміст і методи навчання; соціальні, економічні й матеріально-технічні характеристики суспільства, школи та родини.

До середини 70-х років у європейських країнах управління якістю зводилося до контролю якості продукції. Однак етап підготовки країн Європи до створення загальноєвропейського ринку, вироблення однакових

вимог і процедур, здатних забезпечити ефективний обмін товарами і послугами, у свій час вимагав також почати розроблення заходів у сфері управління якістю продукції та послуг.

Починаючи з 80-х років прослідковується рух до високої якості продукції та послуг, а також до вдосконалення самого забезпечення якості.

Поштовхом до розвитку стандартизації у світі стало модернізація капіталізму вільної конкуренції в монополістичний капіталізм. Швидких темпів набуло затвердження стандартизації в концертах. Успіхи в розвитку техніки і концентрації виробництва в кінці XIX – на початку XX ст. зумовили прагнення найбільш економічно розвинених країн регламентувати національну стандартизацію. Це супроводжувалося створенням національних і міжнародних організацій із стандартизації [5].

80-ті роки характеризувалися підвищенням інтересу до проблеми визначення рентабельності, організації ефективного управління ресурсами, оцінювання продуктивності забезпечення освітніх систем. Якість освіти, загалом і шкільної, зокрема, стає політичною категорією, оскільки «незалежний і неякісний рівень навчання було названо загрозою національному добробуту й безпеці» [2].

Європейські країни запозичили досвід Сполучених Штатів, і у 1984 році було започатковано першу схему забезпечення якості вищої освіти (ЗЯВО), оскільки розміри і кількість ЗВО почали вимагати більш офіційного підходу до управління якістю. Першими європейськими країнами, в яких було запроваджено механізми ЗЯВО, стали Франція, Нідерланди і Велика Британія. Ці країни почали проводити формальне оцінювання якості приблизно з 1985 року, однак, як свідчать європейські дослідники, в політехнічному секторі Великої Британії зовнішня оцінка якості існувала вже з кінця 60-х років XX століття.

Разом з тим слід наголосити, що до 80-х років XX ст. у європейських країнах проблема якості хоча й декларувалася як центральна, але не розроблялося особливих механізмів або інструментів її забезпечення – ні на рівні ЗВО, ні на урядовому рівні [6].

У 1901 році було створено Комітет стандартів в Англії. На кінець 20-х років XX ст. об'єктивна необхідність призвела до створення подібних організацій у більшості розвинених країн Західної Європи і Америки. У 1928 році у Празі було засновано ISA – Міжнародна асоціація національних органів зі стандартизації, яку у 1946 році було перетворено в ISO – Міжнародну організацію зі стандартизації (International Organization for Standardization).

Основним завданням ISO є підтримка розробки міжнародних стандартів, тестування і сертифікації, спрямованих на розвиток міжнародної торгівлі якісними продуктами та послугами. Ця організація об'єднує біля 150 країн, з 2004 року Україна також входить до ISO.

За даними Міжнародної організації зі стандартизації (ISO) у світі сертифіковано понад 600 тисяч систем менеджменту якістю. Кількість сертифікованих систем менеджменту якістю в Італії охоплює близько 100 000 підприємств і організацій, у Великій Британії – більше 45 000, Німеччині – близько 25 000, Франції – більше 150 001.

В Україні було запроваджено міжнародні стандарти ISO серії 9000 як національні (ДСТУ ISO 9000:2001, ДСТУ ISO 9001:2001 та інші).

Для підвищення ефективності функціонування організації, сучасні розвинені установи застосовують процесний підхід до системи управління якістю. Стандартом ISO 9000:2001 визначено вісім принципів, які сприяють досягненню цілей у сфері якості.

Концептуальною основою стандарту ISO 9000 є те, що організація створює, забезпечує та покращує якість продукції або послуг за допомогою взаємопов'язаних процесів, які повинні постійно аналізуватися та удосконалюватися [5].

Новими характеристиками моніторингу якості освіти у 90-х роках стає збір даних не лише про витрати на освіту та навчальні досягнення учнів, а й такі результати, як кількість випускників, безробітних тощо. Велике значення мали результати третього міжнародного моніторингового дослідження стану вивчення математики та природничих наук, так званого TIMSS, яке розпочалося у 1991 р. У ньому взяли участь вже понад 50 країн світу. Ці дослідження виявилися дуже корисними для всіх країн-учасниць, оскільки дали можливість визначити своєрідний рейтинг держави в галузі освіти.

У ці ж роки закладаються передумови початку нового етапу порівняльної педагогіки, а саме спрямованість на політичну підтримку та наукову обґрунтованість досліджень. Освітня політика, виміри та оцінка освіти поступово вийшли на міжнаціональний, міжнародний рівень. Це потребувало створення спеціального міжнародного банку порівняльної інформації. Крім того, в цей час, створено методологічну основу для проведення різних досліджень, розроблено нові статистичні методи вимірювань, відпрацьовано ефективні технології тощо. Вивчення механізмів контролю та оцінки ефективності діяльності систем освіти європейських країн здійснювалось у рамках міжнародного проекту

«Загальна середня освіта», учасниками якого були 46 країн – членів Ради Європи та яке було реалізовано протягом 1994–1998 років. Це дослідження зумовило, передусім, неоднорідність політичного устрою, принципів управління освітою в усіх країнах [3].

У 1998 році завершилося чергове міжнародне дослідження MONEE в галузі освіти, що було проведене Міжнародним дитячим фондом ЮНІСЕФ. Це дослідження під назвою «Освіта для всіх» охопило 27 країн Східної, Центральної Європи та Балтії. Основна мета проекту полягала в аналізі соціальних умов життя дітей, їхніх родин та державної політики цих країн у цій сфері. Проведений аналіз результатів дозволив виявити багато чинників, насамперед економічного характеру, які суттєво впливають на стан системи освіти, рівень освіченості як учнівської, так і студентської молоді, а також визначають доступність освіти для всіх членів суспільства. Вивчення механізмів контролю й оцінювання ефективності діяльності систем середньої освіти європейських країн здійснювалося в межах міжнародного проекту «Загальна середня освіта», учасниками якого були 46 країн – членів Ради Європи. Це дослідження зумовило насамперед неоднорідність політичного устрою, принципів управління освітою в європейських країнах. Так, у Західній Європі контроль, оцінювання діяльності навчальних закладів завжди пов'язували з намаганням зберегти певну рівновагу між інтересами особистості та інтересами суспільства із деякою перевагою у бік першої [2].

У 1999 р. засновано першу в Україні організацію в сфері професійного оцінювання та відбору кадрів – Центр тестування професійної компетентності при Міністерстві охорони здоров'я України.

У 2005 р. утворено Український центр оцінювання якості освіти з регіональними підрозділами, яким проведено моніторинг якості навчання досягнень у початкових (4-х) та 8-х класах за технологією TIMSS. Осередками формування регіональних систем стають м. Київ, Вінницька, Донецька, Львівська, Харківська області [7].

Підписання Болонської декларації 1999 року стало початком процесу ЗЯВО в європейському регіоні.

Більшість науковців та освітніх політиків вважають, що саме забезпечення моніторингу якості вищої освіти насправді стало метою підписання Болонської декларації, яка дала сильний поштовх для поновлення дискусій з питань повернення пріоритетних позицій на світовому ринку освітніх послуг. Для освітніх закладів Болонська декларація визначила два надзвичайно важливі принципи:

1) впровадження повноцінних циклів навчання для здобуття ступенів бакалавр і магістр у ті освітні системи, де їх не існувало. Було визначено, що ці цикли мають бути достатньо короткими, гнучкими, пов'язаними з майбутньою професією, мати достатню кількість предметів, бути європейськими та міжнародними за своїм змістом. Вони повинні відкривати доступ як до подальшого навчання (ступінь доктора наук), так і на ринок праці;

2) найскладнішим аспектом у багатьох країнах вважалося впровадження нових навчальних програм для здобуття ступеня «магістр». Вони ставали доступними для тих студентів, які вже здобули попередній освітній ступінь (бакалавр) в іншому навчальному закладі або в іншій країні Європи чи світу. Головна перевага, на яку очікували, – це можливість більш активного перерозподілу студентів, що бажають здобути вищий освітній ступінь, ніж був. Крім цього, це також відкрило дорогу для розвитку нового типу мобільності студентів. Нова система вибору з різноманітних короткотривалих спеціалізованих магістерських програм мала сприяти формуванню «вертикальної мобільності».

Важливим для розуміння особливостей євроінтеграційних процесів став розгляд матеріалів Лісабонської стратегії, ратифікованої в березні 2000 року. Вища освіта вийшла на якісно вищий рівень інтеграції, формуючи європейський простір освіти і науки в масштабах Європейського Союзу. Ця стратегія була спрямована на створення такої моделі, де б передбачалася взаємозалежність науки, капіталу, освіти, бізнесу і виробництва і при цьому необхідним є моніторинг якості вищої освіти. Тому, принципового значення набуло створення Європейської асоціації з забезпечення якості вищої освіти, призначенням якої стало зміцнення європейської співпраці з метою розвитку зіставних критеріїв і методологій з оцінювання якості. Майже в усіх країнах Західної Європи було розроблено державні програми забезпечення якості вищої освіти.

У 2001 році відбувся саміт міністрів вищої освіти у Празі, де розглядався структурно-організаційний вимір забезпечення якості вищої освіти (впровадження ЄКТС, заохочення мобільності студентів, викладачів, дослідників та адміністраторів, створення стратегій навчання впродовж життя). Важливо звернути увагу на висновок саміту, в якому було зазначено, що процес ЗЯВО відбувається і повинен відбуватися на трьох рівнях:

1) на рівні Європи процес реалізують Європейська асоціація з забезпечення якості вищої освіти, Європейська асоціація університетів, Європейська асоціація вищих навчальних закладів, Європейський

студентський союз, які створили групу співпраці з робочою назвою Група Є-4, Рада Європи, Європейський центр вищої освіти ЮНЕСКО (UNESCO-CEPES), Освітня міжнародна пан-європейська структура та Союз конфедерацій промисловців та роботодавців Європи;

2) на національному рівні процес забезпечують уряди відповідних країн, міністри, ректори університетів, студентські спілки;

3) на інституційному рівні реформи підтримують окремі ЗВО, їхні факультети та відділення, студенти, викладацький склад тощо. ЗВО створюють свої системи забезпечення якості, які відповідають вимогам суспільства, особистості, держави [8].

Слід підкреслити, що рішенням Берлінської декларації, прийнятої 19 вересня 2003 року міністрами освіти країн учасниць Болонського процесу ENQA, розроблені «Стандарти й рекомендації для гарантії якості вищої освіти в європейському просторі вищої освіти», що стали основою для побудови системи внутрішньої й зовнішньої оцінки й гарантії якості освіти та акредитації європейських агенцій з оцінки якості освіти. Вони визнають верховенство національних систем вищої освіти, важливість автономії освітніх закладів і агенцій із забезпечення якості, а також конкретні вимоги різних академічних дисциплін. Відповідно до них основна відповідальність за забезпечення якості у сфері вищої освіти лежить на кожному закладі, і це становить основу для справжньої підзвітності академічної системи в межах національної системи забезпечення якості. Тому стандарти і рекомендації спрямовані на знаходження необхідного балансу між розвитком внутрішньої культури дотримання якості і тією роллю, яку можуть відігравати процедури зовнішнього забезпечення якості освіти [9].

В Україні історія становлення системи моніторингу в освіті на національному рівні починається з 1997 року створенням Центру моніторингу освіти при Інституті змісту і методів навчання Міністерства освіти України. З 1999 року його реформовано у відділ моніторингу якості загальної середньої освіти Науково-методичного центру середньої освіти, який започатковує всеукраїнські моніторингові дослідження: якості основної навчальної літератури для загальноосвітніх навчальних закладів (2001, 2003, 2004), якості засвоєння курсу фізики (1999), якості математичної освіти випускників початкової, основної та старшої школи (2002), стану фізичного, морального і психічного розвитку учнів та інфраструктури навчальних закладів, яка забезпечує збереження здоров'я школярів (2005). У 1999 році засновано першу в Україні організацію у

сфері професійного оцінювання та відбору кадрів – Центр тестування професійної компетентності при Міністерстві охорони здоров'я України. У 2005 році утворено Український центр оцінювання якості освіти з регіональними підрозділами [4].

Варто відзначити, що незважаючи на наявні проблеми становленні національної системи моніторингу якості освіти, певні позитивні зрушення на сьогодні вже є, зокрема:

- поступово формується усвідомлення самого факту необхідності запровадження моніторингу освітньої галузі на національному рівні. Ця думка закріплюється у Національній доктрині розвитку освіти, державних цільових програм розвитку освіти, Національній стратегії розвитку освіти в Україні на 2012–2021 роки, різноманітних указах Президента України та інших документах центрального рівня;

- з'являються нові спеціальності у ЗВО з педагогічного оцінювання, державного управління у сфері освіти. Так, наприклад, при Національній академії державного управління при Президентіві України здійснюється навчання слухачів (педагогів, керівників навчальних закладів, методистів, чиновників) на базі бакалаврата зі спеціальності «Державне управління у сфері освіти», що передбачає надання кваліфікації магістра та вивчення слухачами навчальних курсів з управління якістю освіти, аналізу та формування освітньої політики, організації та проведення моніторингових досліджень, управління змінами, маркетингу в сфері освіти тощо [10].

Система забезпечення якості освітньої діяльності та якості вищої освіти ЗВО у XXI ст. складається із:

- Концепції розвитку Університету до 2025 року;
- системи внутрішнього забезпечення якості;
- системи зовнішнього забезпечення якості.

Система зовнішнього забезпечення якості складається із:

- стандартів вищої освіти для кожного рівня вищої освіти в межах кожної спеціальності відповідно до Національної рамки кваліфікацій;
- ліцензійних умов провадження освітньої діяльності закладів освіти;
- акредитаційних вимог проведення освітньої діяльності закладів освіти;
- вимог державної атестації щодо набутих компетентностей випускників;
- стандартів співпраці з роботодавцями щодо забезпечення конкурентоспроможного рівня підготовки фахівців;
- світового та національного рейтингового оцінювання діяльності Університету.

Система внутрішнього забезпечення якості передбачає: контроль

за: кадровим забезпеченням освітньої діяльності; навчально-методичним забезпеченням освітньої діяльності; матеріально-технічним забезпеченням освітньої діяльності; якістю проведення навчальних занять; якістю знань студентів; забезпеченням мобільності студентів; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації; систему запобігання академічного плагіату у працях здобувачів вищої освіти.

Згідно із Законом України «Про вищу освіту» система внутрішнього забезпечення якості ЗВО передбачає здійснення таких процедур і заходів: визначення принципів та процедур забезпечення якості вищої освіти; здійснення моніторингу та періодичного перегляду освітніх програм; щорічне оцінювання здобувачів вищої освіти, педагогічних працівників та регулярне оприлюднення результатів таких оцінювань на офіційному веб-сайті, на інформаційних стендах тощо; забезпечення підвищення кваліфікації педагогічних працівників; забезпечення наявності необхідних ресурсів для організації освітнього процесу, зокрема самостійної роботи студентів, за кожною освітньою програмою; забезпечення наявності інформаційних систем для ефективного управління освітнім процесом; забезпечення публічності інформації про освітні програми, ступені вищої освіти та кваліфікації тощо [11].

Враховуючи відкриті освітні результати, стало ясно, що не всі освітні установи здатні забезпечувати виконання вимог, які пред'являються державою та суспільством до якості освіти. Відповідно до світових тенденцій на перший план у цільовій орієнтації підготовки випускників системи вищої освіти виходять такі характеристики як креативність, творчий підхід до вирішення навчальних та життєвих проблем, уміння самостійно набувати знання.

Нові вимоги суспільства до випускників системи освіти, зумовлені розвитком науки та виробництва, ініціюють створення сучасних концепцій систем моніторингу якості вищої освіти, що закладають теоретичну базу для еталонної моделі якості процесу та результатів освіти на основі міжнародних стандартів. На сьогодні ці процеси охопили в основному ЗВО, але поступово система оцінювання якості процесу та результатів освіти, що реалізується не в режимі тотального контролю з боку органів управління освітою, а як регулярна самооцінка зі свідомістю необхідності та важливості такої роботи, розгортається і в системі середньої освіти.

Міжнародними організаціями ЮНЕСКО та Радою Європи розроблено теоретичні підходи, моделі та механізми забезпечення якості вищої освіти використовуючи моніторингові дослідження, прийняті всіма країнами, що є членами цих організацій. Найбільшого поширення набула 4-х ступінчаста модель якості, яка включає:

- наявність національного органу із забезпечення якості (організації із сертифікації систем якості);
- внутрішню самооцінку (самоатестацію) та внутрішній аудит;
- оцінку зовнішніх експертів та відвідування освітніх закладів (зовнішній аудит);
- систематичну публікацію звітів про якість.

Погляд на якість також визначається рівнями чи ступенями освіти. Оскільки якість відображає відповідність результатів цілям освіти, то його трактування має диференційований характер залежно від освітніх рівнів, що відрізняються за вимогами до результатів освіти. Крім загального трактування, цілі освіти на кожному рівні несуть у собі компонент суб'єктивного сприйняття, що вносить невизначеність у трактування якості. Наприклад, розуміння якості професійної освіти залежить від того, як розцінювати цілі навчання у ЗВО. Чи є вища освіта інструментом створення висококваліфікованої робочої сили чи навчання у ЗВО, засобом для підготовки до дослідницької діяльності? Трактування якості повної освіти залежить від того, як розцінювати цілі підготовки випускників шкіл, вважаючи її основою для зайняття відповідного місця у суспільстві або базою для вступу до ЗВО [12].

Забезпечення якості вищої освіти є вимогою сучасності, ключовим принципом Болонської декларації та незаперечним пріоритетом для академічної спільноти і державної освітньої політики країн Європи та інших розвинених країн світу. На жаль, Україна не є лідером у сфері забезпечення якості вищої освіти, у країні спостерігаються процеси деградації окремих закладів вищої освіти, прояви академічної недоброчесності, надання неякісних освітніх послуг, відсутність взаємодії та довіри між стейкхолдерами.

Рушійною силою забезпечення якості вищої освіти є Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти (НАЗЯВО), яке є незалежним постійно діючим колегіальним органом і створення якого передбачено Законом України «Про вищу освіту» 2014 року.

Перший склад Національного агентства в Україні було обрано у 2015 році, проте через цілу низку причин він так і не почав свою роботу. У

2018 році відбулося «перезавантаження» Національного агентства – Законом України «Про освіту» 2017 року було змінено принципи обрання членів Агентства, новий склад був обраний міжнародною конкурсною комісією та затверджений Кабінетом Міністрів України у грудні 2018 року, у січні-лютому 2019 року був обраний і затверджений Кабінетом Міністрів України керівний склад Агентства. Наприкінці лютого 2019 року Національне агентство офіційно розпочало свою діяльність, обрало Голову Секретаріату і приступило до відбору та призначення його працівників.

Сьогодні Національне агентство набуває спроможності реалізовувати державну політику в сфері вищої освіти, протистояти сучасним викликам та стати каталізатором змін у вищій освіті України з метою формування культури її якості.

Місія Національного агентства із забезпечення якості вищої освіти – стати каталізатором позитивних змін у вищій освіті та формування культури її якості [13].

ВИСНОВКИ ТА ПЕРСПЕКТИВИ ПОДАЛЬШИХ ДОСЛІДЖЕНЬ / CONCLUSIONS AND PROSPECTS FOR FURTHER RESEARCH

Отже, підсумовуючи вищезначене, хочемо зауважити, що уперше до моніторингу педагога звернулися у тридцятих роках ХХ століття, коли американська Асоціація прогресивної освіти (*Progressive Education Association in the United States*) застосувала його для дослідження стану освітнього процесу у загальноосвітніх школах. З другої половини 50-х років ХХ століття оцінювання як інструмент дослідження системи освіти поширилося також і в Європі і у 60-х роках ХХ ст. поняття «моніторинг» було уведено в науковий обіг.

У 1999 р. в Україні засновано першу організацію в сфері професійного оцінювання та відбору кадрів – Центр тестування професійної компетентності при Міністерстві охорони здоров'я України, у 2005 р. утворено Український центр оцінювання якості освіти з регіональними підрозділами, яким проведено моніторинг якості навчання досягнень за технологією TIMSS.

Підписання Болонської декларації 1999 року стало початком процесу ЗЯВО в європейському регіоні. Забезпечення моніторингу якості вищої освіти стало метою підписання Болонської декларації, рішенням якої, прийнятої 19 вересня 2003 року міністрами освіти країн учасниць Болонського процесу ENQA, розроблені «Стандарти й рекомендації для гарантії якості вищої освіти в європейському просторі вищої освіти», що стали основою для побудови

системи внутрішньої й зовнішньої оцінки й гарантії якості освіти та акредитації європейських агенцій з оцінки якості освіти.

У даний час створюється система моніторингу якості вищої освіти у світі, що сприяє диверсифікації світової системи оцінювання якості засвоєння знань в освіті. Країни об'єднуються у проведенні міжнародних порівняльних досліджень, що дозволяють не лише отримати інформацію про освітні досягнення студентів своїх країн, а й порівняти ці показники по країнах, пояснити отримані результати та виявити фактори, що впливають на результати навчання.

Найважливішими напрямками вдосконалення діяльності державних систем щодо забезпечення якості освіти у рамках Болонського процесу є: вироблення загальних критеріїв та методів акредитації, що сприяють взаємному визнанню рішень національних агенцій; розробка глосарію термінів, який дозволяв би інтерпретувати основні характеристики кожного ЗВО з погляду загальних, але гнучких принципів та контрольних точок, прийнятих у Європі; забезпечення прозорості процесів акредитації як обов'язкової умови довіри; формування банку даних українських експертів для участі у роботі міжнародних комісій з оцінки якості освіти, залучення зарубіжних експертів до роботи експертних комісій щодо оцінки якості вищої освіти.

Основними ключовими факторами, що визначають якість освіти та основні завдання в галузі якості для будь-якого ЗВО, успіх при розробці та впровадженні ефективної системи управління якістю освіти та, зрештою, довгостроковий успіх ЗВО на ринку освітніх послуг та робочої сили, є якість змісту освіти, якість підготовки абітурієнтів та студентів, позитивна мотивація студентів, якість та позитивна мотивація професорсько-викладацького складу, якість технологій навчання, тестування та перевірки знань, умінь та навичок студентів, якість загального менеджменту ЗВО тощо.

Перспективи подальших досліджень. Перспективи подальших наукових розвідок вбачаємо у вивченні зарубіжного досвіду з проблеми дослідження та виокремлення прогресивних ідей його впровадження.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ / REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] І. В. Гириловська, «Теоретичні і методичні основи моніторингу якості професійної підготовки майбутніх кваліфікованих робітників», дис. д-ра наук. Київ, 2021.
- [2] В. М. Приходько, С. О. Павлова, «Історія і персоналії становлення

моніторингу якості навчання й виховання», *Педагогічні науки та освіта*, вип. VIII–IX, с. 226–234, 2011.

- [3] А. А. Фасол, «Образовательные практики обеспечения качества общего образования в странах Европы», *Человеческий капитал*, № 5(125), с. 34–40, 2019.
- [4] Історія моніторингу в освіті. *TIMO Wiki*. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/brlwa> Дата звернення: Квіт. 04, 2022.
- [5] Д. М. Бодненко, О. Б. Жильцов, О. Л. Лещинський, та Н. П. Мазур, *Моніторинг навчальної діяльності*. Київ, Україна: Київ. ун-т імені Бориса Грінченка, 2014.
- [6] В. І. Білокопитов, «Діяльність Європейської асоціації із забезпечення якості вищої освіти у контексті Болонського процесу», *Теоретичні питання культури, освіти та виховання*, № 44, с. 172–176, 2011.
- [7] Т. О. Лукіна. «Моніторинг в освіті», в *Енциклопедія освіти*; В. Г. Кремень, Ред. Київ, Україна: Юрінком Інтер, 2008.
- [8] В. І. Білокопитов, «Взаємозв'язок процесів інтернаціоналізації вищої освіти та забезпечення її якості на європейському освітньому просторі», *Вища освіта України*, т. 1(19), с. 41–47, 2010.
- [9] Ю. А. Щербяк, «Становлення та розвиток моніторингу якості вищої освіти України: історико-педагогічний аспект», *Науковий вісник Кременецької обласної гуманітарно-педагогічної академії ім. Тараса Шевченка. Педагогіка*, вип. 8, с. 57–68, 2017. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/brlyo> Дата звернення: Квіт. 04, 2022.
- [10] Т. О. Лукіна, *Становлення системи моніторингу освітньої галузі в Україні: проблеми та перспективи*. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/brlyy> Дата звернення: Квіт. 04, 2022.
- [11] *Забезпечення якості освіти*. [Електронний ресурс]. Доступно: <http://surl.li/brlzh> Дата звернення: Квіт. 04, 2022.
- [12] Е. Купцова, «Комплексный квалиметрический мониторинг в системе управления качеством подготовки студентов ВУЗа», дис. канд. наук. Москва, 2010.
- [13] *Національне агентство із забезпечення якості вищої освіти*. [Електронний ресурс]. Доступно: <https://naqa.gov.ua/> Дата звернення: Квіт. 04, 2022.

RETROSPECTIVE ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF QUALITY MONITORING IN HIGHER EDUCATION

Olga Oseredchuk,

Candidate of Historical Sciences, Associate Professor of the Department
of General Pedagogy and Higher School Pedagogy,
Head of the Center for Marketing and Development,
Ivan Franko National University of Lviv;
Expert of the Ukrainian Cultural Foundation;
Chairman of GER 02 Culture and Art NAQA.
Lviv, Ukraine.

 <https://orcid.org/0000-0002-3192-3129>
Oseredchuk.ola@gmail.com

Abstract. The article reveals a retrospective analysis of the development of monitoring the quality of higher education. Important principles of the Bologna Declaration for educational institutions have been identified. Teachers first turned to monitoring in the 1930 s, when the Progressive Education Association in the United States used it to study the state of the educational process in secondary schools. Since the second half of the 1950s, evaluation as a tool for studying the education system has also spread in Europe and in the 1960s. the concept of "monitoring" was introduced into scientific circulation. In 1999, the first organization in the field of professional assessment and selection was established in Ukraine – the Center for Testing Professional Competence at the Ministry of Health of Ukraine, in 2005 the Ukrainian Center for Educational Quality Assessment was established with regional units. TIMSS technology. The signing of the Bologna Declaration in 1999 marked the beginning of the NWF process in the European region. Ensuring the monitoring of the quality of higher education was the goal of signing the Bologna Declaration, which, adopted by the Ministers of Education of the ENQA Bologna Process on 19 September 2003, developed "Standards and Recommendations for Quality Assurance in Higher Education in the European Higher Education Area". internal and external evaluation and guarantee of the quality of education and accreditation of European agencies for the evaluation of the quality of education. The components of the system of ensuring the quality of educational activities and the quality of higher education of higher education institutions (HEIs) in the XXI century are revealed. The driving force behind the quality assurance of higher education is the National Agency for Quality Assurance in Higher

Education (NAME), which is gaining the capacity to implement state policy in higher education, meet current challenges and catalyze changes in higher education in Ukraine.

Key words: quality monitoring; higher education; National Agency; evaluation; theoretical analysis of the development of quality monitoring of higher education.

РЕТРОСПЕКТИВНЫЙ АНАЛИЗ РАЗВИТИЯ МОНИТОРИНГА КАЧЕСТВА ВЫСШЕГО ОБРАЗОВАНИЯ

Осередчук Ольга Анатольевна,

кандидат исторических наук, доцент кафедры общей педагогики и педагогики высшей школы, руководитель Центра маркетинга и развития, Львовского национального университета имени Ивана Франко; эксперт Украинского культурного фонда; председатель ГЕР 02 Культура и искусство НАЗЯВО. Львов, Украина.

 <https://orcid.org/0000-0002-3192-3129>
Oseredchuk.ola@gmail.com

Аннотация. В статье раскрывается ретроспективный анализ развития мониторинга качества высшего образования. Определены принципы Болонской декларации для образовательных учреждений. Впервые к мониторингу педагоги обратились в тридцатые годы XX века, когда американская Ассоциация прогрессивного образования (Progressive Education Association in the United States) применила его для исследования состояния образовательного процесса в общеобразовательных школах. Со второй половины 50-х годов XX века оценка как инструмент исследования системы образования распространилась также и в Европе и в 60-х годах XX ст. понятие «мониторинг» было введено в научное обращение. В 1999 г. в Украине основана первая организация в сфере профессиональной оценки и отбора кадров – Центр тестирования профессиональной компетентности при Министерстве здравоохранения Украины, в 2005 г. создан Украинский центр оценивания качества образования с региональными подразделениями, которым проведен мониторинг качества обучения достижений за технологией TIMSS. Подписание Болонской декларации 1999 стало началом процесса ЗЯВО в европейском регионе. Обеспечение мониторинга качества высшего образования стало целью подписания Болонской декларации,

решением которой, принятой 19 сентября 2003 г. министрами образования стран участниц Болонского процесса ENQA, разработаны «Стандарты и рекомендации для гарантии качества высшего образования в европейском пространстве высшего образования», которые стали основой для построений внутренней и внешней оценки и гарантии качества образования и аккредитации европейских агентств оценки качества образования. Раскрыты составляющие системы обеспечения качества образовательной деятельности и качества высшего образования учреждений высшего образования (ЗВО) в XXI ст. Движущей силой обеспечения качества высшего образования является Национальное агентство по обеспечению качества высшего образования (НАЗЯВО), которое приобретает способность реализовывать государственную политику в сфере высшего образования, противостоять современным вызовам и стать катализатором изменений в высшем образовании Украины с целью формирования культуры ее качества.

Ключевые слова: мониторинг качества; высшее образование; Национальное агентство; оценка; теоретический анализ развития мониторинга качества высшего образования.

REFERENCES (TRANSLATED AND TRANSLITERATED)

- [1] I. V. Hyrylovska, «Teoretychni i metodychni osnovy monitorynhu yakosti profesiinoi pidhotovky maibutnikh kvalifikovanykh robitnykiv», dys. d-ra nauk. Kyiv, 2021.
- [2] V. M. Prykhodko, S. O. Pavlova, «Istoriia i personalii stanovlennia monitoryngu yakosti navchannia y vykhovannia», Pedahohichni nauky ta osvita, vyp. VIII–IX, s. 226–234, 2011.
- [3] A. A. Fasol, «Obrazovatel'nye praktiki obespecheniya kachestva obshchego obrazovaniya v stranah Evropy», SHe lovecheskij kapital, № 5(125), s. 34–40, 2019.
- [4] Istoriia monitorynhu v osviti. TIMO Wiki. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/brlwa> Data zvernennia: Kvit. 04, 2022.
- [5] D. M. Bodnenko, O. B. Zhylytsov, O. L. Leshchynskyi, ta N. P. Mazur, Monitorynh navchalnoi diialnosti. Kyiv, Ukraina: Kyiv. un-t imeni Borysa Hrinchenka, 2014.
- [6] V. I. Bilokopytov, «Diialnist Yevropeiskoi asotsiatsii iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity u konteksti Bolonskoho protsesu», Teoretychni pytannia kultury, osvity ta vykhovannia, № 44, s. 172–176, 2011.

- [7] T. O. Lukina. «Monitorynh v osviti», v Entsyklopediia osvity; V. H. Kremen, Red. Kyiv, Ukraina: Yurinom Inter, 2008.
- [8] V. I. Bilokopytov, «Vzaiemozviazok protsesiv internatsionalizatsii vyshchoi osvity ta zabezpechennia yii yakosti na yevropeiskomu osvitnomu prostori», Vyshcha osvita Ukrainy, t. 1(19), s. 41–47, 2010.
- [9] Yu. A. Shcherbiak, «Stanovlennia ta rozvytok monitorynhu yakosti vyshchoi osvity Ukrainy: istoryko-pedahohichni aspekt», Naukovyi visnyk Kremenetskoï oblasnoi humanitarno-pedahohichnoi akademii im. Tarasa Shevchenka. Pedahohika, vyp. 8, s. 57–68, 2017. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/brlyo> Data zvernennia: Kvit. 04, 2022.
- [10] T. O. Lukina, Stanovlennia systemy monitorynhu osvitnoi haluzi v Ukraini: problemy ta perspektyvy. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/brlyy> Data zvernennia: Kvit. 04, 2022.
- [11] Zabezpechennia yakosti osvity. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <http://surl.li/brlzh> Data zvernennia: Kvit. 04, 2022.
- [12] E. Kupcova, «Kompleksnyj kvalimetriceskij monitoring v sisteme upravleniya kachestvom podgotovki studentov VUZa», dis. kand. nauk. Moskva, 2010.
- [13] Natsionalne ahentstvo iz zabezpechennia yakosti vyshchoi osvity. [Elektronnyi resurs]. Dostupno: <https://naqa.gov.ua/> Data zvernennia: Kvit. 04, 2022.

*Стаття надійшла до редакції
04 квітня 2022 року*